

KIEZEN VOOR KUNST

De spreiding, organisatie,
structuur, toegankelijkheid en
aantrekkelijkheid van het
deeltijds kunstonderwijs

SAMENVATTING

Jessy Siongers, Katrien Steenssens,
Fien De Corte, Lode Vermeersch &
John Lievens

KU LEUVEN

HIVA

ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR
ARBEID EN SAMENLEVING

UNIVERSITEIT
GENT

Vlaanderen
is onderwijs & vorming

KIEZEN VOOR KUNST

De spreiding, organisatie, structuur,
toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van het
deeltijds kunstonderwijs - **SAMENVATTING**

**Jessy Siongers, Katrien Steenssens, Fien De Corte, Lode Vermeersch &
John Lievens**

Onderzoek in opdracht van het Departement Onderwijs en Vorming

Gepubliceerd door

KU Leuven
HIVA - ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR ARBEID EN SAMENLEVING
Parkstraat 47 bus 5300, 3000 LEUVEN, België
hiva@kuleuven.be
<http://hiva.kuleuven.be>

UGent
Cultural Diversity: Opportunities and Socialization (CuDOS)
Sint-Pietersnieuwstraat 41
9000 Gent

© 2024 HIVA-KU Leuven / CuDOS

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

1.	Abstract	4
2.	Inleiding	5
3.	Theoretisch kader	7
4.	Onderzoeksmethoden	8
5.	Plaats en geografische spreiding van het aanbod	10
5.1	Actuele bewegingen in de hernieuwing,erschikking, stopzetting van het dko-aanbod (OV 1.1)	10
5.2	Evolutie van het aanbod in verhouding tot ontbrekend aanbod en bestaand aanbod binnen en buiten het dko (OV 1.2)	11
5.3	Onderlinge afstemming en regie van het aanbod (OV 1.3)	12
5.4	Afstemming aanbod van de academies op het aanbod en tendensen van buiten het dko (OV 1.4)	12
6.	Structuur en organisatie van het aanbod	13
6.1	Implementatie van het nieuwe opleidingsdesign (OV 2.1)	13
6.2	Strategieën voor het aantrekken en houden van nieuwe leerlingen (OV 2.2)	14
6.3	Wervings- en retentiestrategieën voor het aantrekken van ondervertegenwoordigde doelgroepen (OV 2.3)	15
7.	De leerlingen: motieven, drempels, keuzeprocessen, begeleiding	18
7.1	Evoluties in de algemene in- en uitstroomcijfers (OV 3.1)	18
7.2	Hoe ervaren leerlingen met het nieuwe opleidingsdesign (OV 3.2)	19
7.3	Drempels en motieven die leerlingen ervaren (OV 3.3)	22
7.4	Keuzeprocessen in het kader van deelname aan het dko (OV 3.4)	23

1. Abstract

Centraal in deze studie staat de evaluatie van het decreet voor het deeltijds kunstonderwijs (dko) van 2018. Het dko, dat formeel maar niet-verplicht kunstonderwijs biedt vanaf de leeftijd van 6 jaar, kende de afgelopen decennia een aanzienlijke groei. De samenstelling van het leerlingenbestand weerspiegelt echter niet de diversiteit van de bevolking, wat cultuursociologisch kan worden verklaard door verschillen in cultureel, economisch en sociaal kapitaal. Dit onderzoek gaat in op dat participatievraagstuk en integreert daarbij het perspectief van de leerlingen en de academies om drie specifieke thema's te analyseren die centraal staan in het decreet. De studie is gebaseerd op kwantitatieve (surveys en analyse van registergegevens) en kwalitatieve onderzoeksmethoden (casestudies, focusgroepen, interviews).

Een *eerste thema* is de inrichting en geografische spreiding van het dko-aanbod over het Vlaams grondgebied. Het decreet van 2018 beoogde een betere afstemming van het dko-aanbod op een breed publiek door middel van de mogelijkheid tot uitbreiding van het aanbod en de introductie van nieuwe aanvraagregels en -procedures. Dit resulteerde in een aanzienlijke toename van aanvragen voor nieuw kunstonderwijsaanbod door de academies. Het decreet kwam dus duidelijk tegemoet aan een groei-behoefte. De mogelijkheid voor academies om een eigen academie-DNA te ontwikkelen en het maatschappelijk belang van kunstonderwijs te benadrukken, stimuleerde directies om nieuw aanbod te creëren. Niet alle academies hebben sinds de invoering van het decreet nieuw aanbod aangevraagd. Een beperkte lokale vraag of capaciteitslimieten bij de academies vormden een rem op het aantal aanvragen. De COVID-19-crisis heeft sommige academies ook voorzichtig gemaakt in het uitbreiden van hun aanbod. Ze willen voorkomen dat nieuw aanbod later weer moet worden afgebouwd. Desondanks kent het dko-aanbod in Vlaanderen een sterke geografische spreiding. Er zijn wel nog steeds gebieden met een beperkt aanbod (zgn. blinde en vooral semi-blinde vlekken).

Academies werken vaak samen en stemmen hun aanbod af, soms informeel en soms via vaste platforms zoals directeursverenigingen. Ze ervaren geen behoefte aan verdere standaardisatie. Het belang van samenwerking buiten de sector wordt erkend door de academies. Het decreet biedt daartoe mogelijkheden, die academies benutten door een scala aan partnerschappen aan te gaan, bijvoorbeeld met leerlichtscholen, lokale kunstenaars en -gezelschappen, enz.

Een *tweede thema* is de organisatie en structuur van het dko-aanbod. Het dko past zich voortdurend aan de veranderende behoeften van de doelgroepen, kunstensector en onderwijsveld aan. Academies benutten de bestaande flexibiliteit in het opleidingsdesign, vooral door het invoeren van verschillende trajectsnelheden en het aanbieden van diverse curriculaire opties. Dit brengt echter uitdagingen met zich mee en leidt tot verschillende ervaringen bij leerkrachten, afhankelijk van hun werkcontext.

Het aantrekken en behouden van nieuwe leerlingen blijft een prioriteit voor het dko. Voor het aanspreken van diverse doelgroepen zijn gerichte communicatie-initiatieven en samenwerkingen met scholen en sociale organisaties nuttig. Financiële maatregelen, zoals betalingsregelingen, worden ook toegepast om de toegankelijkheid te vergroten. Bovendien worden specifieke strategieën ontwikkeld om ondervertegenwoordigde groepen aan te trekken en te behouden. Daarbij gaat vooral aandacht naar het verspreiden van basisinformatie, het creëren van persoonlijke banden met potentiële studenten, en praktische ondersteuning bij inschrijvingen.

Het *derde en laatste thema* van deze evaluatiestudie is de *match* tussen de individuele leerling en het aanbod. Het dko trekt een divers publiek aan, maar sociale achtergrond blijft een belangrijke factor

in de deelname. Ondervertegenwoordiging van mensen met minder cultureel, economisch en sociaal kapitaal blijft een uitdaging.

De tevredenheid over het kunstonderwijs is hoog bij de leerlingen, maar discontinue leerloopbanen zijn wel de norm. Blijvend deelnemen is vaak een uitdaging, vooral tijdens overgangsmomenten in het leven. Ook de niet-levensfase-gebonden drempels voor deelname zijn erg divers. Het gaat om interesse-, tijds- en mobiliteitsdrempels. Die diversiteit geldt ook voor de motieven voor deelname. Ook deze variëren naargelang de levensfase en omvatten vooral passie voor de kunsten, amusement en voorbereiding op hoger onderwijs. Individuele leerloopbanen in het dko worden beïnvloed door verschillende externe personen, zoals informanten, rolmodellen en uiteraard de leerkrachten zelf.

2. Inleiding

Het deeltijds kunstonderwijs (dko) kent in Vlaanderen een lange traditie, maar onderging de voorbije jaren enkele ingrijpende veranderingen. Een belangrijke factor in die recente evoluties is het decreet dat dit type van formeel maar buitenschoolse kunstonderwijs sinds 2018 reguleert (het decreet betreffende het deeltijds kunstonderwijs van 9 maart 2018). Dat decreet beoogde de verankering van het deeltijds kunstonderwijs in het beleidsdomein Onderwijs, het vereenvoudigen van de regelgeving en de verbreding van het dko naar kansengroepen. Het bracht vernieuwingen op het vlak van o.a. financiering, sectorale structuur en opleidingsstructuur, beleid en beleidsverantwoordelijkheid. Ook voorzag deze nieuwe wetgeving voor het eerst in lange tijd in de mogelijkheid tot uitbreiding, zowel op het vlak van aanbod als geografische spreiding. Tevens bood het opportuniteiten voor een intensievere samenwerking met lokale culturele actoren, lokale besturen en leerplichtonderwijs.

Zes jaar na de goedkeuring van het decreet was de behoefte aan een evaluatie van de implementatie en effecten van het decreet groot. Met dit onderzoek willen we bijdragen aan deze decreetevaluatie. We brachten daartoe twee perspectieven samen, dat van de organiserende academies en dat van de leerlingen. Vanuit beide perspectieven beantwoordden we een reeks onderzoeksvragen, gecentreerd rond drie centrale thema's waarrond ook het decreet van 2018 beleidsvernieuwing heeft gerealiseerd:

- Plaats en geografische spreiding van het aanbod
- Structuur en organisatie van het aanbod
- De leerlingen: motieven, drempels, keuzeprocessen, begeleiding

De verdere concretisering van deze onderzoeksthema's (OT's) naar onderzoeksvragen (OV's) geven we weer in de tabel op de volgende pagina.

Onderzoeksthema 1. Plaats en geografische spreiding van het aanbod

1. Wat zijn de actuele bewegingen in de hernieuwing, herschikking, stopzetting van het dko-aanbod? (OV 1.1)
2. Hoe evolueert het aanbod in verhouding tot ontbrekend aanbod (zogenaamde (semi-) blinde vlekken) en bestaand (over)aanbod (overlap) binnen en buiten het dko? (OV 1.2)
3. Hoe wordt het aanbod van de academies onderling afgestemd en geregisseerd? (OV 1.3)
4. Hoe wordt het aanbod van de academies afgestemd op het aanbod en tendensen van buiten het dko (socio-cultureel aanbod, amateurkunsten, hoger kunstonderwijs, tendensen in de kunstbeoefening)? (OV 1.4)

Onderzoeksthema 2. Structuur en organisatie van het aanbod

1. Hoe verloopt de implementatie van het nieuwe opleidingsdesign en tot welke ervaringen leidt dat? (OV 2.1)
2. Welke strategieën hanteren academies voor het aantrekken en houden van nieuwe leerlingen en wat maakt deze al dan niet succesvol? (OV 2.2)
3. Welke concrete wervings- en retentiestrategieën gebruiken academies voor het aantrekken van ondervertegenwoordigde doelgroepen en wat maakt deze al dan niet succesvol? (OV 2.3)

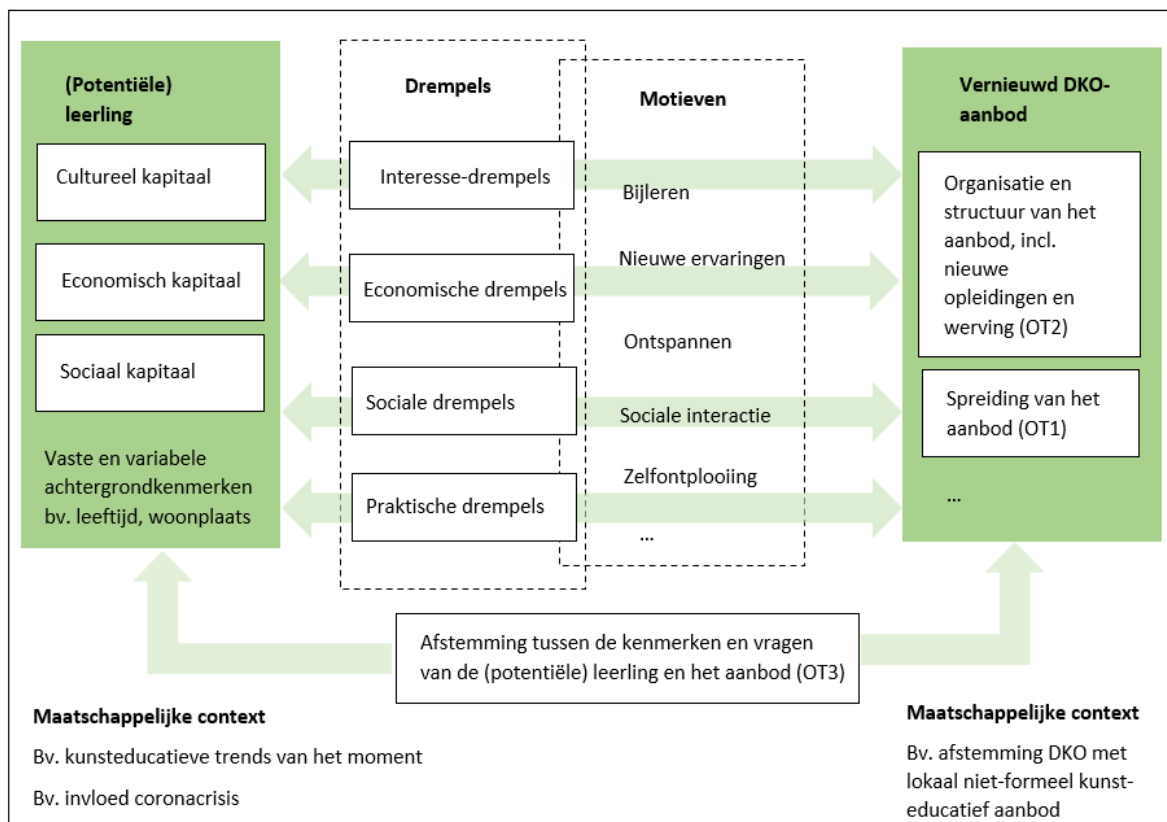
Onderzoeksthema 3. De leerlingen: motieven, drempels, keuzeprocessen, begeleiding

1. Wat zijn de belangrijkste evoluties in de algemene in- en uitstroomcijfers? (OV 3.1)
2. Hoe ervaren leerlingen het nieuwe opleidingsdesign? (OV 3.2)
3. Wat zijn de drempels en motieven die leerlingen ervaren? (OV 3.3)
4. Door welke keuzeprocessen wordt een deelname aan het dko gestuurd en wie stuurt die keuzeprocessen? (OV 3.4)

3. Theoretisch kader

Het werk van cultuursocioloog Pierre Bourdieu¹ vormt een belangrijk theoretisch vertrekpunt om deze onderzoeksvragen te beantwoorden, en met name de drie kapitaalsvormen die hij onderscheidde: cultureel, economisch en sociaal kapitaal. Cultureel kapitaal omvat de culturele objecten waarmee men thuis in contact komt en de culturele gewoonten, kennis en vaardigheden die men van huis uit meekrijgt. Economisch kapitaal verwijst naar geld of goederen en andere middelen die rechtstreeks ingeruild kunnen worden tegen een geldelijke waarde en direct overdraagbaar zijn van de ene generatie op de andere. Sociaal kapitaal, ten slotte, omvat het sociaal netwerk dat een individu tot zijn beschikking heeft. Primaire gezinssocialisatie speelt aldus een belangrijke rol bij de verwerving van deze kapitaalsvormen en maakt dat er een sterke mate van intergenerationele overdracht plaatsvindt.

Elk van deze kapitaalsvormen, maar in het bijzonder cultureel kapitaal, heeft een invloed op zowel de drempels als motieven voor cultuur- alsook onderwijsdeelname, en aldus ook voor deelname aan niet-verplicht kunstonderwijs in het bijzonder.

¹ Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258): Greenwood Press.

Binnen dit onderzoek onderscheidde we vier drempels voor deelname aan het dko:

- **Interessedrempels** verwijzen naar het zich al dan niet thuis voelen in een bepaalde setting (bv. academiegebouw) of binnen een bepaald aanbod (bv. Bepaalde kunstdidactiek) en de perceptie dat dat aanbod tout court niet aansluit bij de eigen interesses.
- **Economische drempels** verwijzen naar de financiële kosten van deelname, zoals inschrijvingsgeld, aankoop van materiaal, de huur van een instrument, ...
- **Sociale drempels** verwijzen naar het gebrek aan gezelschap of aan personen die deelname steunen en stimuleren.
- **Praktische/situationele drempels** kunnen allerlei vormen aannemen, bv. onvoldoende geïnformeerd zijn (informatiedrempel), over te weinig tijd beschikken of de uren van de lessen passen niet (tijdsdrempels) of de afstand of reistijd is te groot (mobiliteitsdrempel).

Het gros van het bestaande onderzoek naar deelname aan kunst en cultuur is, mede door de grote invloed van het Bourdieusiaanse kader, sterk gericht geweest op factoren op individueel niveau (bv. sociaal-demografische factoren) en de rol van het thuismilieu. Er is er relatief weinig aandacht voor de impact van andere instellingen en de omgeving. Recent onderzoek wijst echter ook op de mogelijk corrigerende invloed van andere socialisatiekanalen dan het thuismilieu. Onderwijs krijgt daarbij een belangrijke rol toebedeeld. In ons onderzoek besteedden we aan beide perspectieven aandacht. Drempels kunnen bijvoorbeeld door de wervingsstrategie van de academie of de manier waarop de academie zich presenteert afgezwakt of net versterkt worden.

Om de opleiding meer af te stellen op het leerlingenpubliek en omgekeerd het juiste publiek te werven voor de doelstellingen die een dko nastreeft, is daarnaast inzicht in de motivatie van deelnemers uiterst belangrijk. Hun motieven zijn niet enkel relevant in de studie van deelnemersprofielen, zij zijn tevens belangrijk om de tevredenheid over het aanbod te interpreteren en in te schatten of leerlingen al dan niet op langere termijn zullen blijven deelnemen aan het dko. Inzicht in de motieven van deelnemers stelt academies ook in staat een toereikend aanbod te ontwerpen en aan te bieden, de tevredenheid van leerlingen hoog te houden en vroegtijdig afhaken te verminderen. Binnen dit onderzoek bestudeerden we een brede waaier van motieven (bv. het volgen van dko om zichzelf te ontplooiën, om zich te amuseren, om vrienden te ontmoeten, ter voorbereiding van hoger kunst- onderwijs, ...).

4. Onderzoeksmethoden

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen maakten we gebruik van verschillende onderzoekstechnieken, zowel kwantitatieve als kwalitatieve. De triangulatie van verschillende technieken maakte het mogelijk om vanuit verschillende visies/ invalshoeken inzicht te creëren in de onderzoeksthema's.

Kwantitatieve methoden maakten het mogelijk een representatief beeld te schetsen van ontwikkelingen in het deeltijds kunstonderwijs en van de ervaringen van zowel leerlingen (en soms hun ouders) als directies. Kwalitatieve methoden diepten de beleefde werkelijkheid verder uit en hielpen te begrijpen hoe betrokkenen hun omstandigheden en ervaringen interpreteren. Ze gaven ook inzicht hoe academies zelf concreet aan de slag en bepaalde wervende praktijken ontwikkelen.

De kwantitatieve onderzoeksmethoden bestonden uit analyses van:

- Meerdere administratieve databanken die het Departement Onderwijs en Vorming de onderzoekers ter beschikking stelde (data met betrekking tot inschrijvingen in het dko, data over het aanbod van het dko, leerplichtgegevens en gegevens uit de Databank Hoger Onderwijs). Deze datasets werden ook aan elkaar gekoppeld. De analyses van deze gegevens gaven ons inzicht in onder meer het profiel van de leerlingen en hun doorstroom naar het hoger kunstonderwijs maar boden ons tevens een gedetailleerde kijk op de spreiding van het aanbod.
- Gegevens verzameld via een representatieve survey bij leerlingen in het deeltijds kunstonderwijs, waarbij we werkten met een bevraging van leerlingen van 13 jaar en ouder (n=2207) en een bevraging van leerlingen jonger dan 13 jaar. Deze laatste bevroegen we hoofdzakelijk via de ouders, maar we voorzagen tevens een kindvriendelijk luik voor de kinderen zelf die zij al dan niet samen met hun ouders konden invullen (n-gezinsniveau=895; n-kindniveau=1168). Aan de hand van deze surveys werden onder meer de sociaal-demografische kenmerken van dko-leerlingen, drempels en motieven voor dko-deelname en ervaringen met het deeltijds kunstonderwijs in kaart gebracht.
- Gegevens verzameld bij directies van de academies (n=98). Deze vragenlijst verschafte ons onder meer een kijk op de ervaringen van de academies met de implementatie van nieuw dko-decreet.

Het kwalitatieve onderzoeksluik bestond uit:

- Drie focusgroepgesprekken waaraan in totaal 18 academiedirecteurs deelnamen. Elke focusgroep besprak dezelfde thema's: (1) de groei en spreiding van het aanbod sinds het nieuwe decreet, (2) de stimulansen en belemmeringen voor nieuw aanbod, (3) de visie van de academies op de decretale aanpak, (4) ervaringen met aanvraagprocedures, en (5) lokale afstemming en regie.
- Vijf casestudies of gevalstudies waarin wervings- en retentiestrategieën uitgebreid werden bestudeerd. Elke casestudie zoomde dieper in op de aanpak van één academie.
- 23 interviews met leerlingen. Op basis van deze diepte-interviews werden de trajecten van uiteenlopende leerlingen doorheen het deeltijds kunstonderwijs in kaart werden gebracht. Vooral de keuzeprocessen van de leerlingen zelf werden daarbij onder de loep genomen.

Deze gegevensbronnen stelden ons in staat de onderzoeksvragen te beantwoorden. In de drie volgende paragrafen bundelen we deze antwoorden. Bij de titels verwijzen we ook naar de onderzoeksvragen.

5. Plaats en geografische spreiding van het aanbod

5.1 Actuele bewegingen in de hernieuwing, herschikking, stopzetting van het dko-aanbod (OV 1.1)

Met het decreet betreffende het dko (2018) wou de Vlaamse overheid het kunstonderwijsaanbod beter afstemmen op de behoeften van een breder publiek, onder meer door middel van een uitbreiding van dat aanbod. Het decreet introduceerde daarvoor een nieuwe regeling met specifieke advies- en beslissingsprocedures.

We stelden vast dat deze nieuwe regeling ook effectief tot een grote aanvraag en de organisatie van nieuw dko-aanbod heeft geleid. De opheffing van de programmatiestop die vóór 2018 van kracht was, komt dus duidelijk tegemoet aan een nood die in de sector leefde. We leren uit de studie ook dat het kunnen realiseren van een eigen academie-DNA en het kunnen uitdragen van het maatschappelijk belang van het kunstonderwijs de krachtigste stimulansen zijn voor directies om nieuw aanbod te creëren. Het is echter niet zo dat alle academies bij de invoering van het decreet (onmiddellijk) nieuw aanbod hebben aangevraagd. Sommigen voelden onvoldoende vraag hiertoe in de lokale context of hadden niet de nodige capaciteit (bv. leerkrachten, infrastructuur). Een aantal academies gaf en geeft bewust de voorkeur aan een voorzichtige en afwachtende benadering. De coronacrisis zindert bij een aantal nog na en maakt hen voorzichtig in de ambitie om hun aanbod verder uit te breiden. Academies willen geen aanbod introduceren dat ze kort daarna weer moeten stopzetten. Uit onze geografische analyses blijkt overigens dat er in Vlaanderen heel weinig dko-lesplaatsen zijn verdwenen sinds 2015. Het aanbod dat wordt gelanceerd blijkt dus wel stabiel.

Als we spreken over de uitbreiding van het dko-aanbod, dan gaat het in vele gevallen om de oprichting van nieuwe structuuronderdelen. In een aantal gevallen werden door academies ook nieuwe domeinen aangevraagd, hetgeen voor een academie een meer omvangrijke ingreep is. Wat de procedure voor nieuw aanbod betreft, geven de directies in onze studie over het algemeen blijk van tevredenheid. Ze stellen dat de drempel voor nieuwe aanvragen laag is, maar ook dat de procedure nog kan worden geoptimaliseerd. De directies pleiten ook voor meer transparantie in de advies- en beslissingsprocedures, vooral omdat de goedkeuringsgraad van de aanvragen voor onderwijsbevoegdheid in de periode 2018-2019 tot 2021-2022 aanzienlijk afnam (van 86,6% in 2018-2019 naar 45,7% in 2022-2023). De laatste twee schooljaren werd zelfs geen enkele aanvraag voor de programmatie van een nieuw domein goedgekeurd.

Door het decreet van 2018 werden het ook mogelijk domeinoverschrijdende initiatieopleidingen op te richten. Van de 94 aanvragen voor dit nieuwe type van deze initiatieopleidingen voor de allerkleinsten werden er de afgelopen jaren 83 (88%) goedgekeurd, verspreid over alle provincies. Limburg kent daarbij een goede spreiding. Andere regio's hebben minder domeinoverschrijdend initiatie-aanbod. Bij de domeinoverschrijdende opleidingen stellen we vast dat het percentage leerlingen dat aantikt op de buurtindicator (d.w.z. buurten met een hoog percentage schoolse vertraging) even hoog ligt als bij de niet-dko-leerlingen, hetgeen de toegankelijkheid van dat aanbod onderstreept.

Aanbevelingen

- Een academie kan enkel structuuronderdelen organiseren waarvoor een aanvraag werd goedgekeurd. De aanvraagdrempel is laag en dat wordt door academiecties goed bevonden. **We bevelen de overheid dus aan om de procedure niet drastisch te veranderen.**
- Het is ook van belang om **het aantal overbodige aanvragen voor structuuronderdelen en programmatie te verminderen**. Overbodige aanvragen kunnen vermeden worden door van overheidswege de academies goed te informeren over wanneer een aanvraag voor onderwijsbevoegdheid nodig is. Een *two-step*-applicatie kan hierbij helpen, zodat een feitelijk aanvraag pas gebeurt na een check over de grond van de aanvraag. Eveneens bevelen we de Vlaamse overheid aan regelmatig na te gaan of academies al ‘aanvraag-voldaan’ zijn om voorspellingen voor de toekomst mogelijk te maken, zodat het overall budget eventueel tijdig kan worden aangepast.
- Het nastreven van **transparantie in de adviezen en beslissingen**, en bij deze ook in de goedkeuringsratio kan ervoor zorgen dat de bereidheid voor nieuwe aanvragen aan de kant van de academies niet afneemt.

5.2 Evolutie van het aanbod in verhouding tot ontbrekend aanbod en bestaand aanbod binnen en buiten het dko (OV 1.2)

In functie van een rationeel kunstonderwijsaanbod is een goede geografische spreiding belangrijk. Dat draagt bij aan de aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van dat aanbod voor de (potentiële) leerlingen. Uit de analyses blijkt dat vandaag het dko al een sterke geografische spreiding kent in Vlaanderen en Brussel. 88% van de gemeenten in Vlaanderen en Brussel heeft een aanbod deeltijds kunstonderwijs. Dat betekent dat er in Vlaanderen en Brussel relatief weinig plaatsen zijn waar een dko-aanbod volledig ontbreekt (‘blinde vlekken’).

Sinds het decreet van 2018 is er ook een uitbreiding van het aanbod vast te stellen. Hiermee bedoelen we dat er aanzienlijk wat lesplaatsen zijn bijgekomen, vooral in regio’s waar voorheen wel blinde vlekken waren. Er is op het vlak van geografische dekking dus duidelijk een inhaalbeweging geïnitieerd door het decreet. De enige blinde vlekken die er vandaag nog op de dko-kaart zijn, zijn een aantal aangrenzende gemeenten in het noorden van Oost-Vlaanderen en het westen van West-Vlaanderen. Die blinde vlekken zijn problematisch omdat de participatiegraad (het aantal dko-leerlingen per aantal inwoners) in die regio’s ook erg laag is, en dat voor wat betreft alle domeinen. Het wijst erop dat de pendelafstand en pendeltijd vanuit die gemeenten zonder dko-aanbod naar een gemeente mét dko-aanbod demotiverend werkt en echt als een drempel fungeert.

In tegenstelling tot het beperkte aantal ‘blinde vlekken’, zijn er in Vlaanderen vrij veel ‘semi-blinde vlekken’: plaatsen waar wel dko-aanbod is maar waar bepaalde domeinen en/of graden in een opleiding ontbreken. Dit is het meest opvallend voor het ‘kleinste’ domein van de dans. Wanneer we bovendien de rij-afstand tot het dichtstbijzijnde dko-aanbod bekijken, dan stellen we vast dat nogal wat potentiële leerlingen meer dan 20 kilometer moeten afleggen, zeker voor dans. Voor de jongere leeftijdsgroepen kan dit een grote drempel vormen.

5.3 Onderlinge afstemming en regie van het aanbod (OV 1.3)

Academies starten of herschikken niet zomaar hun aanbod. Ze doen dat vaak in samenspel en samenspraak met elkaar. We stellen vast dat dat op velerlei manier verloopt. Er is dus niet één maar een veelheid aan vaak historisch en contextueel gegroeide vormen waarin academies zich tot elkaar verhouden. De afstemming van het aanbod tussen academies gebeurt soms op een informele manier, maar vaak ook op meer vaste platformen. Zo spelen directeursverenigingen en stedelijke netwerken nogal eens een rol in de regionale afstemming en regie tussen de academies. Er leeft bij de academies wel geen vraag om de regie tussen academies verder te standaardiseren of te reglementeren vanuit de Vlaamse overheid.

Samenwerking en afstemming binnen het dko kan ook tussen de artistieke domeinen. De mogelijkheden die het decreet van 2018 schiep voor samenwerking met andere domeinen wordt door de meerderheid van de ondervraagde directies beaamd en gewaardeerd.

5.4 Afstemming aanbod van de academies op het aanbod en tendensen van buiten het dko (OV 1.4)

Het deeltijds kunstonderwijs vormt geen eiland. **Samenwerking met instanties buiten de dko-sector** wordt vandaag zelfs als essentieel beschouwd voor de verdere groei en ontwikkeling van het dko-aanbod. Het decreet van 2018 biedt ook meer mogelijkheden tot samenwerking. De academies appreciëren dat en geven ook aan hier de vruchten van te plukken. Veel academies zetten een brede waaier aan samenwerkingen op. Er wordt door academies samengewerkt met stadsdiensten, kunstorganisaties, jongerenwerkingen, ziekenhuisscholen, musea, lokale handelaars, residentiële instellingen, buurthuizen, verenigingen waar armen het woord nemen, enz. Enkele van deze samenwerkingen werden ook aangehaald in de casestudies. De casestudies tonen ook aan dat het antwoord op de vraag wie met welke actor samenwerkt lokaal invulling krijgt.

De **samenwerking met leerplichtscholen** is bij het merendeel van de academies structureel ingebed. Twee derde van de bevraagde directies zegt tijdens de voorbije vijf jaar een Kunstkuur-samenwerking te hebben gehad. Meestal gaat het om een samenwerking met het gewoon basisonderwijs. Echter niet alle directies zijn ervan overtuigd dat de Kunstkuur-samenwerking waaraan zij deelnamen, geleid heeft tot een stijging van de instroom van leerlingen uit kansengroepen (bv. leerlingen met een migratieachtergrond of leerlingen uit lagere SES-gezinnen). Het gegeven dat ruim een kwart van de directies met Kunstkuur-ervaringen wel een redelijk tot sterke positieve invloed percipieert, geeft evenwel aan dat Kunstkuur-samenwerkingen de potentie in zich hebben om verbreedend te werken. Uit de casestudies leren we dat een Kunstkuur-samenwerking voor de academies vooral een manier is om kinderen en jongeren voor het eerst van het dko te laten proeven. Kunstkuur-samenwerkingen zijn soms ook aanleiding om nieuwe, permanente dko-lesplaatsen te laten ontstaan, en ondersteunen op die manier ook de (rationele) spreiding van het aanbod.

Nog een groter aandeel van de academies (80%) geeft aan de voorgaande vijf jaar te hebben samengewerkt met **lokale kunstenaars en/of kunstgezelschappen**. Dat kunnen zowel professionele als amateurkunstenaars en -gezelschappen zijn. Zeker bij podiumkunstenacademies zijn dergelijke samenwerkingen de regel. Samenwerkingen met lokale kunstenaars of kunstgezelschappen vinden er vaak plaats in het kader van de 'alternatieve leercontext' of in het kader van gemeenschappelijke concerten.

6. Structuur en organisatie van het aanbod

6.1 Implementatie van het nieuwe opleidingsdesign (OV 2.1)

Het deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen heeft zich de voorbije jaren verder aangepast aan de evoluerende behoeften van de doelgroep(en), de evoluties in het (amateur)kunstenveld en onderwijsveld, en de toegenomen diversiteit in de samenleving. Deze aanpassingen worden weerspiegeld in verschillende aspecten van het opleidingsdesign en de werking van de academies.

Een belangrijk streven van de decreetgever was het vergroten van de flexibiliteit binnen het systeem. De in onze studie bevroegde directies geven aan die toegenomen flexibiliteit in het geheel van opleidingen zeker te hebben ervaren en ze maken er ook gericht gebruik van. Vooral de mogelijkheid om verschillende trajectsnelheden in te voeren, wordt vandaag omarmd door de academies. De academies zien vooral het inbouwen van tragere trajecten als een manier om de drempels voor bepaalde leeftijdsgroepen te slechten, al is de omkadering van dergelijke trajecten voor hen niet altijd optimaal. Andere aspecten van flexibiliteit die worden gewaardeerd zijn de mogelijkheden om inhoudelijk meer te differentiëren door bijvoorbeeld buiten-curriculaire opties te creëren en de kans tot inhoudelijke samenwerking met andere organisaties.

De implementatie van het nieuwe, meer flexibele opleidingsdesign is echter ook een uitdaging. De gevolgen van organisatorische veranderingen in de academie worden door leerkrachten op een verschillende wijze ervaren. De impact van de toegenomen flexibilisering is niet altijd voor elke leerkracht dezelfde. Simpel voorbeeld: leerkrachten die werken in Kunstkuur-klassen of leerkrachten die werken in wijkateliers in achtergestelde buurten worden geconfronteerd met andere (en vaak ook meer) uitdagingen en verantwoordelijkheden dan leerkrachten met een vaste klas in een hoofdvestigingsplaats.

Aanbevelingen

- Het is belangrijk om het werk werkbaar te houden voor dko-leerkrachten. De implementatie van het decreet, o.m. de organisatie van meer flexibele trajecten, stelt academies en hun lerarenteams immers voor heel wat uitdagingen en aanpassingen en confronteert hen zo met extra werkdruk (bv. door de gelimiteerde omkadering).
- Daarnaast worden leerkrachten die werken met kansengroepen en leerlingengroepen die extra ondersteuning nodig hebben ook geconfronteerd met extra werkdruk.
- Het voorzien van voldoende middelen voor het **aanstellen van een middenkader, zoals zorgcoördinatoren, kan helpen bij het ondersteunen van leerkrachten**. Een dergelijk middenkader kan ook expertise op het vlak van leren en ontwikkelen stimuleren. Het initiatief hiertoe dient bij de Vlaamse overheid te liggen, zodat alle academies in hetzelfde tempo en met dezelfde middelen een middenkader kunnen uitbouwen. Verder onderzoek kan meer concrete richtlijnen bieden voor de uitbouw van een dergelijk middenkader.
- **Ook kan een bredere set aan lokale actoren aangesproken worden**. Daarbij kan gedacht worden aan het inschakelen van actoren uit het leerplichtonderwijs of brugfiguren die de link kunnen leggen met kansengroepen (cf. Casestudie Stedelijke Academie voor Beeldende Kunst Gent) om dko-leerkrachten, en vooral deze die werken met kansengroepen, te ondersteunen. Dit kan zowel op vrijwillige als op structurele basis georganiseerd worden, al naargelang de lokale mogelijkheden. Het aantrekken van deze actoren mag echter geen argument zijn om leerkrachten te vervangen (hun opdracht dient aanvullend te zijn op wat pedagogisch gebeurt) of extra te belasten. Ook inzake het aantrekken en managen van lokale actoren en vrijwilligers is een middenkader wenselijk, zodat de coördinatie en opvolging hiervan niet op de schouders van lerarenteam komen. Ook hier is onderzoek wenselijk om lokale regiemogelijkheden verder te bestuderen.

6.2 Strategieën voor het aantrekken en houden van nieuwe leerlingen (OV 2.2)

Het dko-leerlingenbestand is de voorbije jaren blijven groeien en is op het moment van de publicatie van deze studie zelfs groter dan vóór de coronacrisis. Het grote succes van dit onderwijstype is mede te danken aan de inspanningen van academies om een breed publiek aan te spreken én tegelijk de drempels naar het aanbod zo laag mogelijk te houden. Het is een streven dat, zo leren we uit onze bevragingen, voorkomt uit een democratisch ideaal maar ook uit het gevoel dat het simpelweg een noodzaak is om als onderwijsinstelling voor kunstonderwijs te blijven aansluiten bij een samenleving die op vele vlakken – demografie, diversiteit, vrijetijdsbesteding, enzovoort – sterk aan het veranderen is.

De academies gebruiken duidelijk een breed palet aan wervingsstrategieën om voortdurend nieuwe leerlingen aan te trekken. Veel aandacht gaat daarbij naar communicatie-initiatieven, vooral via sociale media en via scholen. Zo hopen academies zeker jongere doelgroepen aan te spreken. Extra communicatie-inspanningen voor mensen met uitdagingen op het vlak van taalvaardigheid en geletterdheid (bv. anderstalige brochures, werken met eenvoudige taal/pictogrammen in de communicatie) blijven dan weer wel uitzonderlijk.

Structurele en ad hoc samenwerkingen met leerplichtscholen (bv. de begeleiding de leerlingen van de leerplichtschool naar de academie) en met sociale organisaties in de buurt worden door veel academies als succesvolle strategieën gezien om hun publiek te verruimen. Om goed zichtbaar te zijn voor wie de academie nog niet kent, worden vaak ook toonmomenten buiten de muren van de academies georganiseerd (bv. in bibliotheken, buurthuizen, raamexpo's).

Voorts leren we ook dat het nemen van financiële maatregelen zoals betalingsregelingen en tussenkomst in kosten wijdverspreid zijn in het dko.

Aanbevelingen

Zie aanbevelingen OV 2.3.

6.3 Wervings- en retentiestrategieën voor het aantrekken van ondervertegenwoordigde doelgroepen (OV 2.3)

Ook al richt het deeltijds kunstonderwijs zich tot iedereen boven de zes jaar en wordt de inschrijvingskost doorgaans als laag ervaren, toch is het aanbod niet even toegankelijk en aantrekkelijk voor iedereen. Vroeger onderzoek toonde het al aan en ook dit onderzoek bevestigt dat bepaalde bevolkingsgroepen stelselmatig minder vertegenwoordigd zijn in het dko (cf. verder). Academies zijn zich hier duidelijk bewust van. De ruime meerderheid doet bijzondere inspanningen om de publieken die vandaag ondervertegenwoordigd zijn toch aan te trekken. In de casestudies in dit onderzoek namen we een aantal van die academies onder de loep.

Iemand die niet weet dat een aanbod bestaat, kan en zal zich ook niet inschrijven voor dat aanbod. Voor die persoon vormt het aanbod een mentale blinde vlek. Een belangrijke eerste stap in het werven van ondervertegenwoordigde groepen is daarom het sterker verspreiden van basisinformatie over het aanbod. De casestudies uit dit onderzoek illustreren dat academies op verschillende manieren de informatiedrempel voor deze groepen kunnen slechten. Vooral persoonlijke netwerken gebruiken blijkt heel effectief. Naast het voor meer mensen duidelijk maken dat het dko bestaat, is het vooral zaak hen het gevoel te geven 'dat is iets voor mij'. Hiervoor is niet alleen duidelijke informatie over het aanbod nodig maar ook een persoonlijke 'klik' met dat aanbod. Dat kan door het aanbod zo dicht mogelijk bij hun leefwereld te brengen en door het installeren van vertrouwen in wie 'de academie' is, in wat haar aanbod is en in hoe ze werkt. Het is belangrijk dat academies hun directie, leerkrachten én leerlingen hiervoor inzetten. Zij kunnen zich richten naar zij die ondervertegenwoordigd zijn, hen leren kennen en ervoor zorgen dat zij als groep geen mentale blinde vlek voor de academie zijn.

Het aantrekken van ondervertegenwoordigde groepen heeft duidelijk ook een meer praktische kant zoals het bieden van hulp bij het online inschrijven, het aandacht hebben voor klare taal, het zorgen voor haalbare financiële afspraken (verminderd inschrijvingsgeld, afbetalingsplannen, ...). Uit de casestudies leren we dat er geen 'gouden formules' bestaan die voor alle ondervertegenwoordigde groepen even goed werken. Nieuwe groepen aantrekken vergt duurzame inspanningen aan de kant van de academie, vaak in samenwerking met sociale organisaties in de buurt en met het lokaal bestuur.

Dat geldt ook voor het behouden van ondervertegenwoordigde groepen. Uit ons onderzoek blijkt dat het bewaken van betrokkenheid, het bieden van zorg en ondersteuning, het creëren van een inclusief klasklimaat, en het betrekken van ouders daarvoor de belangrijkste werkende principes zijn.

Dat alles neemt niet weg dat het wegwerken van socio-economische ongelijkheden in het dko-leerlingenbestand een uitdaging zal blijven, overigens niet alleen voor de aanbodzijde van de academies, want ook de motieven, verwachtingen, smaken, ... aan de vraagzijde zijn bepalend en evolueren doorheen de tijd. Zoals het theoretisch kader aangaf en wat tevens wordt bevestigd in de survey, is cultureel kapitaal en daarmee ook interesse in cultuur ongelijk verdeeld, wat impliceert dat de interesse voor kunst(onderwijs) zich logischerwijze vooral concentreert in bevolkingsgroepen die nu al oververtegenwoordigd zijn in het deeltijds kunstonderwijs.

Aanbevelingen

- **Het is cruciaal om de structuur en ambities van het deeltijds kunstonderwijs duidelijk uit te leggen aan het brede publiek.** Dit is een taak voor de academies afzonderlijk en samen, en mogelijk ook een taak voor de Vlaamse overheid (bv. een uitgebreide overkoepelende website die zich richt naar verschillende publieken). De informatie die wordt verspreid, is best adaptief, dat betekent afgestemd op de verschillende behoeften van verschillende doelgroepen.
- Het is voorts **aangewezen dat academies voldoende voeling krijgen met hun buurt en hun wervingsstrategieën afstemmen op de specifieke doelgroepen die zich daar bevinden.**
- **In functie van werving is het vergroten van de publieke kennis over het deeltijds kunstonderwijs van groot belang.** Dit kan worden bereikt door het creëren van meer ‘informanten’ die met verschillende communicatiekanalen werken en via het leerplichtonderwijs en lokale instanties en verenigingen basisinformatie over het dko verspreiden. Dat informatie wordt verspreid via meerdere communicatiekanalen is belangrijk. Strategieën die op het vlak van informatieverbreiding al succesvol bleken, zijn onder meer:
  - o Het rechtstreekse contacteren van ouders via oudercontacten en infomomenten op basis- en secundaire scholen.
  - o Via het leerplichtonderwijs leerlingen meenemen naar proefsessies van academies kan wervend zijn.
  - o Ook het breder uitrollen van de Kunstkuur-ondersteuning door de Vlaamse overheid verdient aanbeveling (cf. Van Herreweghe & Vermeersch, 2022). Hiermee bedoelen we het verder bekend maken van de ondersteuning van Kunstkuur-samenwerkingen bij het leerplicht- en hoger onderwijs en daarbij meer middelen vrijmaken om nog meer samenwerkingen te ondersteunen. We bevelen ook aan andere gemeentelijke instanties te (blijven) betrekken: bv. OCMW's, lokale partners (buurthuizen), jeugddiensten, lokale verenigingen zoals verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen, ...
  - o Naast aandacht voor strategieën op vlak van informatieverbreiding, die minimaal de keuze om al of niet deel te nemen aan het dko mogelijk maken en maximaal tot een positieve keuze leiden, dient ook aandacht te gaan naar flankerende initiatieven die de verdere stappen in het wervings- en retentieproces ondersteunen. Het gaat onder meer om initiatieven die van effectieve deelname een administratief en financieel haalbare kaart voor iedereen maken. Deze taak ligt deels bij de Vlaamse overheid, onder meer wanneer het de vereenvoudiging van het online inschrijvingssysteem en de verruiming van de betaaltermijn voor het inschrijvingsgeld betreft. Daarnaast kunnen ook academies in en met de eigen lokale context actie ondernemen, zoals bijvoorbeeld door het bieden van hulp bij inschrijving, het gebruik van de UïTPAS met kansentariaf en het voorzien van gratis oefenruimtes. We nodigen de academies uit om hierover te reflecteren vertrekkende van de vele voorbeelden in het onderzoek, en om in en met de eigen lokale context hun acties op dit vlak creatief te verruimen.

7. De leerlingen: motieven, drempels, keuzeprocessen, begeleiding

7.1 Evoluties in de algemene in- en uitstroomcijfers (OV 3.1)

We gaven het hierboven al aan: het deeltijds kunstonderwijs (dko) in Vlaanderen kenmerkt zich door een brede participatie. Academies spreken een divers publiek aan in termen van leeftijd, talent, verwachtingen en ambities.

Sociale achtergrond blijft echter een bepalende factor in de deelname aan het deeltijds kunstonderwijs. Zowel de administratieve data als surveygegevens in onze studie wijzen op de sterke ondervertegenwoordiging van personen die beschikken over minder cultureel, economisch en sociaal kapitaal. Op basis van de onderwijskansarmoede-indicatoren (OKI's) stellen we vast dat jongeren die opgroeien in maatschappelijk kwetsbare buurten, jongeren die opgroeien in een gezin met minder financiële mogelijkheden, jongeren met een lager opgeleide moeder en jongeren waarvan de thuistaal niet het Nederlands is, slechts in beperkte mate hun weg vinden naar het deeltijds kunstonderwijs. Bij dans blijkt de drempel wel iets lager voor deze groepen (mogelijk omdat deze opleiding minder taalgebonden is of omdat dans meer cultuuroverstijgend is). Bovendien stellen we hierin geen evoluties vast die we kunnen toeschrijven aan de invoering van het decreet. De veranderingen die we waarnemen op het vlak van de onderwijskansarmoede-indicatoren, stellen we ook vast in de ruimere schoolpopulatie en kunnen bijgevolg niet toegeschreven worden aan de beleidsverandering in het dko. Ons onderzoek maakt ook duidelijk dat jongeren die deelnemen aan het deeltijds kunstonderwijs, vaak uit zeer cultuuractieve gezinnen komen en gezinnen waar ouders ook een verleden in het kunstonderwijs hebben. De drempels en motieven die in breder onderzoek naar cultuurparticipatie gevonden worden, nemen we dus ook waar bij de deelname aan dit type van kunstonderwijs.

Los van de sociale achtergrond van de (potentiële) leerlingen zien we ook voor de vier domeinen in het dko (muziek, woordkunst-drama, dans, beeldende en audiovisuele kunsten) vrij grote verschillen in deelnamekansen. Anders gezegd: niet alle domeinen trekken in absolute cijfers even veel leerlingen aan. Het hoogst aantal inschrijvingen tellen we binnen het domein muziek (+/- 85 000 inschrijvingen per schooljaar). Het domein beeldende en audiovisuele kunsten volgt op de voet (+/- 70 000 inschrijvingen per schooljaar). Woordkunst-drama en dans volgen (respectievelijk +/- 20 000 en +/- 12 000 inschrijvingen per schooljaar). Over de jaren heen zien we, met uitzondering van de coronacrisis, een stijging van het aantal inschrijvingen in muziek en beeldende en audiovisuele kunsten. Voor woordkunst en drama en voor dans zien we deze stijging niet, al zijn over een langere termijn ook voor deze domeinen duidelijke stijgingen te zien. Het dko trekt dus steeds meer leerlingen, maar de kans blijft groter dat een leerling een muziekopleiding zal volgen dan dat het een dansopleiding zal volgen. De verschillen in aantal inschrijvingen tussen de domeinen zijn het meest markant voor de jongste leeftijden, net omdat zij – gemiddeld gezien – de hoogste participatiegraad hebben.

Aanbevelingen

- Zie aanbevelingen OV 2.3.
- Vroeger en huidig onderzoek maakt duidelijk dat het dko-leerlingenbestand geen afspiegeling vormt van de bevolking. Om hier een betere kijk op te **krijgen is onderzoek nodig bij een representatief staal van de bevolking, ouders van jonge kinderen of bij kinderen en jongeren zelf**. Dergelijk onderzoek zou ook zicht kunnen bieden op de interesses voor de verschillende artistieke disciplines bij een representatief staal van de bevolking. Voor verdere toelichting van deze onderzoeksvraag zie OV 3.3.
- Er kan gedacht worden aan het werken met dko-ambassadeurs (zie OV3.3).

7.2 Hoe ervaren leerlingen met het nieuwe opleidingsdesign (OV 3.2)

Zij die de weg naar het dko hebben gevonden, zijn voor het overgrote deel erg tevreden over het onderwijs dat ze er krijgen. Personen met een migratieachtergrond en leerlingen die dko volgen vanuit een sterke gemotiveerdheid om artistieke competenties te verwerven of versterken of om anderen te ontmoeten of vanuit een sterke intrinsieke gemotiveerdheid en sterke interesse voor de discipline zijn nog meer tevreden over de opleiding dan anderen.

Waarover gaat deze tevredenheid precies? De leerlingen die we bevroegen zijn vooral zeer opgetogen over de kwaliteit van de leerkrachten, het niveau van de opleiding zelf, de mogelijkheid tot creatieve expressie en presentatie, en – zij het al iets minder – de artistieke materialen die ze kunnen gebruiken. Uit de data maken we wel op dat de tevredenheid over de infrastructuur van het dko lager is, al lijkt dat voor weinig leerlingen een breekpunt te zijn. Meer een weerstand dan een punt van ontevredenheid is die tegenover het schoolse karakter van het dko. Voor bepaalde jonge leerlingen – weliswaar een minderheid - is het schoolse karakter van de opleiding (te) groot en om diezelfde reden merkten we dat bepaalde volwassenen hun kunstopleiding lang hebben uitgesteld of op een bepaald moment onderbroken hebben.

Ondanks de grote algemene tevredenheid zijn discontinue leerloopbanen in het dko erg courant. Dat betekent dat de leerling (of de ouder) op een bepaald moment de inschrijving niet meer voort heeft gezet om op een later moment wel weer te hernemen. De redenen voor dat soort tijdelijk afhaken kunnen even divers zijn als de motieven om deel te nemen. Uit de ervaringen van leerlingen die op een later moment zich wel opnieuw hebben ingeschreven in het dko leren we dat school- of werkgerelateerde redenen, de concurrentie van andere hobby's en het nastreven van andere persoonlijke doelen belangrijke verklaringen zijn voor tijdelijk afhaakgedrag. De belangrijkste scharniermomenten zijn voor jongeren de overgang van lager naar secundair onderwijs en die van secundair naar hoger onderwijs. Drukke, stress, de vrees dat het te veel zal worden, de toenemende autonomie en concurrentie van andere vrijetijd domeinen, ... kunnen dan leiden tot (tijdelijk) stoppen. Tijdens de tropenjaren en de daaropvolgende spitsuurleeftijd wordt de agenda van veel volwassenen vooral door het gezin bepaald en holt men zichzelf voortdurend voorbij. Er rest de (potentiële) leerlingen van pakweg 22 tot 50 jaar dan nog amper tijd voor zichzelf en eigen interesses en vrijetijdsbestedingen. Ook dat leidt dus vaak tot (tijdelijk) afhaken. Deze tendens lijkt wel weer wat te kantelen bij medioren en senioren. Daar zien we een aantal deelnamebevorderende ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld burn-out-ervaringen, het veranderen van arbeidsregime en pensionering. Toch zeggen ook leerlingen

van 50 jaar en ouder dat het voor hen ‘puzzelwerk’ blijft de opleiding in te passen in een drukke agenda.

Afhaken hoeft niet per se als problematisch te worden beschouwd. We stelden in deze studie namelijk vast dat wie eenmaal een opleiding heeft gevolgd aan een academie maar daar mee gestopt is, vaak geneigd is om op een latere leeftijd die opleiding verder te zetten of een andere opleiding te beginnen. Dat is zeker zo voor leerlingen in de beeldende en audiovisuele kunsten. Afhaken is dus niet per se definitief. Het tijdelijk stoppen vormt zelfs vaak onderdeel van de dko-leerloopbaan. Wat wel geproblematiseerd mag worden, is het afhaken omwille van negatieve ervaringen (bv. mismatch met domein/optie/instrument, klachten over een leerkracht, een duidelijke mismatch qua verwachtingen, ...).

Tot slot willen we nog wijzen op een opvallende spanning in de interpretatie en beleving van het deeltijds kunstonderwijs (dko) door verschillende belanghebbenden. Vanuit het perspectief van het Vlaamse beleid wordt het dko duidelijk en expliciet beschouwd als een vorm van formeel onderwijs, gekenmerkt door o.a. inschrijvingen, langlopende trajecten, doelgerichte opleidingen en certificering. Echter, voor veel leerlingen wordt het dko veeleer beleefd als een vrijetijdsbesteding, een hobby naast andere vrijetijdsactiviteiten, al dan niet tijdelijk of vrijblijvend. Deze twee perspectieven komen samen in de academies en worden daar duidelijk gevoeld. De perspectieven conflicteren echter niet per se en ze worden door de belanghebbenden die we in dit onderzoek spraken (leerlingen, directies, enz.) ook niet gezien als reden om de huidige regelgeving of het beleidsperspectief te veranderen.

Aanbevelingen

- **Dko-leerlingen en in het bijzonder deze uit kansengroepen kunnen ingezet worden als dko-ambassadeurs waarbij ze optreden als informant, voorbeeld en supporter.** Zij kunnen hun ervaringen delen en zo anderen inspireren om deel te nemen. We zien immers dat leerlingen met een migratieachtergrond, welke ondervertegenwoordigd zijn in het dko, zeer tevreden zijn (zelfs nog meer dan andere leerlingen) over hun deelname aan het dko. Op die manier kan zowel ingespeeld worden op informatiedrempels (het niet of onvoldoende vertrouwd zijn met de werking van het dko) als op mentale drempels (het gevoel hebben dat het niets voor hen is).
- Veel leerlingen doorlopen een meanderend en discontinu dko-parcours. Ondanks alle inspanningen die al gebeuren, zouden **academies van de betrokken overheden meer tijd en middelen moeten krijgen voor het begeleiden van leerlingen bij het maken van de juiste keuzes binnen het curriculum.** Uit de gesprekken met leerlingen leren we dat directe contacten met leerkrachten, zoals opendeurdagen en proefsessies, een belangrijke rol spelen in dit proces, vooral voor ondervertegenwoordigde groepen. Dergelijke vormen van oriëntatie en leerlingenbegeleiding helpen niet alleen om de juiste keuzes te maken in het gehele curriculum (domein, opties, enz.). Ze helpen ook mee in de totstandkoming van een persoonlijke 'klik' met de leerkracht. Dit kan tijdelijk of permanent afhaken of voortdurend heroriënteren afremmen.
- We raden academies aan **meer 'exitgesprekken' te houden met vertrekkende leerlingen om de redenen voor het afhaken te begrijpen en waar mogelijk te voorkomen.** Het is belangrijk om te achterhalen of het afhaken gerelateerd is aan aspecten waar de academie invloed op heeft, zoals de manier van evalueren of de didactische stijl van de leerkracht, of aan externe factoren zoals tijdsdruk of andere hobby's. Dergelijke gesprekken moeten uiteraard goed methodisch worden voorbereid zodat niet louter sociaal wenselijk wordt geantwoord door de vertrekkende leerlingen. Pedagogische begeleidingsdiensten kunnen daarin een rol spelen.
- De belangrijkste scharnierenmomenten vormen voor jongeren de overgang van lager naar secundair onderwijs en de overgang van secundair naar hoger onderwijs. Jongeren haken vaak af op deze momenten. Uit de surveys blijkt dat dit vaak is omdat men vreest dat de combinatie met school moeilijker wordt. Een eenvoudige stap die hierin gezet kan worden is het **ruimer bekend maken van de flexibele trajecten bij jongeren.** Daarnaast kan ook gedacht worden aan het **beter afstemmen van de schoolkalender van de academie op deze van het leerplichtonderwijs en hoger onderwijs.** Proeven en toonmomenten vallen nu vaak samen met de examenperiodes in het regulier onderwijs. Voorts zou de Vlaamse overheid ook **verdiepend onderzoek kunnen initiëren naar de oorzaken van afhaken op deze scharnierenmomenten** zodat concrete acties kunnen worden ondernomen.

7.3 Drempels en motieven die leerlingen ervaren (OV 3.3)

Niet voor iedereen is deelnemen aan het dko even vanzelfsprekend. Als we nagaan hoe dat komt, dan stellen we vast dat er verschillende deelnamedrempels spelen. De focus van beleidsinitiatieven lag in het verleden vaak op het slechten van financiële en institutionele drempels. Die focus is echter te beperkt. Ons onderzoek biedt weliswaar geen inzicht in de drempels die spelen bij personen die nooit deelnamen aan het dko (de ‘niet-deelnemers’), maar wanneer we kijken naar de redenen die speelden voor het (tijdelijk) stopzetten van dko-opleidingen dan zijn zeker financiële redenen slechts zelden expliciet van belang. Veel belangrijker, en in lijn met representatief bevolkingsonderzoek naar cultuurparticipatie en met dko-specifiek onderzoek in het verleden, zijn de interesse- en tijdsdrempels. Die eerste speelt vooral bij jonge dko-leerlingen, de tweede meer bij volwassenen. Het dko moet vaak concurreren met andere hobby’s, werk en gezin, en wint die concurrentiestrijd niet altijd. Wanneer leerlingen hun dko-opleiding niet kunnen afstemmen op die andere levensdomeinen wordt het pad van dko gemakkelijk verlaten. Interesse vormt daarbij de richtingaanwijzer.

Een andere participatiedrempel die we in deze studie onder de loep namen is die van de afstand (verplaatsingstijd). Onze studie bevestigt dat naarmate de afstand van de woonplaats tot de lesplaats groter wordt, de geneigdheid tot participatie daalt. Dat is zo ongeacht de leeftijd van de (potentiële) leerling. Leerlingen vinden dichtbij kunnen deelnemen dus altijd belangrijk. De aanwezigheid van een dko-aanbod in de gemeente van de woonplaats is een bijkomende deelnameversterkende factor.

Bovenstaande beschrijving van drempels benadrukt al het belang van levensfasen, die nauw verbonden zijn met leeftijd. De levensfasen zijn tevens van belang voor een beter begrip van de motieven voor deelname aan het deeltijds kunstonderwijs. Om die reden hebben we een onderscheid gemaakt tussen levensfase-gebonden en niet-levensfase-gebonden motieven.

Bij niet-levensfase-gebonden motieven speelt de functie die kunst en creativiteit hebben binnen iemands leven een cruciale rol. Voor sommigen is het kunstonderwijs niet slechts een hobby, maar een passie of voorbereiding op een professionele activiteit. Kunstonderwijs brengt dus afhankelijk van de leerling uiteenlopende verwachtingen met zich mee. Het dko-curriculum, dat vandaag meer dan vóór 2018 flexibel is met buiten-curriculaire opties en linken naar de amateurkunsten biedt de leerlingen de mogelijkheid om verschillende paden te bewandelen. Uit ons onderzoek kunnen we opmaken dat die toegenomen flexibiliteit in de trajecten duidelijk wordt geapprecieerd door jong en oud. De mogelijkheid tot cross-overs tussen disciplines en zeker de variatie in studieduur (verschillende trajectsnelheden voor eenzelfde studieomvang) krijgen lof. Ze verhogen, vanuit het perspectief van de leerlingen, duidelijk de doelmatigheid van het aanbod. Een ander motiverend aspect dat los staat van de leeftijd van de leerling is de invloed van de dko-leerkracht. De leerkracht kan een participatiedrempel vormen maar vaak is het ook een motiverende kracht die adviseert (over andere heroriëntatie of aansluitings- en vervolgmogelijkheden) en enthousiasmeert. Veel leerlingen worden bijvoorbeeld aangespoord tot inschrijving door een inspirerende leerkracht. Voor sommigen is de mogelijkheid om zich verder te ontwikkelen onder begeleiding van geschoolde docenten op zich al een motief voor dko-deelname. Tot slot vermelden we ook nog het motief van ‘amusement’ (zich kunnen ontspannen, plezier beleven, ...) als een belangrijke en niet levens-fase-gebonden drijfveer voor inschrijving in het dko. Ongeacht de leeftijd zoeken leerlingen in hun deelname de ontspanning die een goede vrijetijdsbesteding brengt. De redenen voor die zoektocht worden door volwassenen wel wat anders ingekleurd dan door kinderen en jongeren. Zo wordt duidelijk dat volwassenen hun kunstopleiding vaak als een ‘tegengewicht’ zien voor de druk en stress die zij op andere levensdomeinen ervaren.

Zo komen we tot de meer levensfase-gebonden motieven. Duidelijk een levensfase-gebonden reden voor deelname is de voorbereiding op of doorstroom naar hoger kunstonderwijs. Zeker in de interviews met jongeren kwam het vooruitzicht op een job in de kunsten als motief ter sprake. De surveycijfers verduidelijken dat dit motief bij de domeinen dans en muziek minder prominent lijkt te zijn dan in de beeldende en audiovisuele kunsten. Tegelijk tonen de surveygegevens aan dat leeftijd op zichzelf daarin niet van doorslaggevend belang is, maar vooral de graad waarin men zich bevindt. Deelnamemotieven variëren namelijk niet enkel volgens domein maar ook afhankelijk van de graad. Relatief gezien is het aandeel leerlingen dat kunstonderwijs volgt met het oog op een hogere studie in de kunsten of met het oog op professioneel kunstenaarschap wel nog steeds klein, en bij jongeren met een kwetsbare socio-economische achtergrond nog kleiner dan bij anderen. Dat neemt niet weg dat goed is dat het deeltijds kunstonderwijs anno 2024 voor deze groep voldoende uitdagende en gespecialiseerde trajecten voorziet.

Aanbevelingen

- Vroeger en huidig onderzoek maakt duidelijk dat het dko-leerlingenbestand geen afspiegeling vormt van de bevolking. Deze studie biedt echter geen inzicht in de drempels die spelen bij personen die niet of nooit deelnamen aan het dko. **Om hier een betere kijk op te krijgen is onderzoek nodig bij een representatief staal van de bevolking, ouders van jonge kinderen of bij kinderen en jongeren zelf.** Via dergelijk onderzoek kan een diepgaand beeld verkregen worden van welke percepties, ideeën, ... leven bij de algemene bevolking over dko, welke drempels worden aangegeven, wat de link (of niet) is met deelname aan andersoortig aanbod buiten dko en met bredere vrijetijdsbesteding.
- Deze leerlingen vormen heterogene groepen met betrekking tot de motivatie om dko te volgen. Die heterogeniteit vormt de eigenheid van het dko, maar betekent ook een uitdaging voor de academies. De motieven van een leerling hebben namelijk een invloed op de leervraag. Verschillende leervragen leiden vaak tot een gedifferentieerde aanpak en kan een invloed hebben op de onderwijskwaliteit. Inzicht hebben in de motieven van leerlingen vormt dan ook een belangrijke competentie waarover dko-leerkrachten zouden moeten beschikken. De onderwijskwaliteit vormt niet de focus van dit onderzoek, maar vormt wel een belangrijk aandachtspunt voor het dko. **De precieze relatie tussen motieven (en drempels), leervragen en onderwijskwaliteit is dan ook een relevant onderwerp voor verder onderzoek.**

7.4 Keuzeprocessen in het kader van deelname aan het dko (OV 3.4)

Een dko-leerloopbaan bevat vele keuzeprocessen en -momenten. Uit onze studie blijkt dat deze processen en momenten doorgaans sterk beïnvloed worden door anderen. Vaak zijn dat personen uit de onmiddellijke omgeving, zeker bij kinderen en jongeren. We identificeerden zes types van personen die een rol spelen in het sturen van een dko-traject: informanten, voorbeelden of rolmodellen, adviesverstrekkers, supporters, compagnons en beslissers. In de aanloop naar de initiële inschrijving spelen informanten, voorbeelden (bv. broers of zussen die al ingeschreven zijn) en supporters een belangrijke rol. De informanten zorgen dat iemand te weten komt dat het deeltijds kunstonderwijs bestaat en geven mee wat het precies inhoudt. Dat is natuurlijk cruciaal voor werving van nieuwe leerlingen. Voor academies is het belangrijk dat er veel informanten zijn en dat die goed verspreid werken binnen de brede doelgroep van het dko. Het geven van basisinformatie over dko

kan best al zo vroeg mogelijk. Onze casestudies toonden aan dat leerkrachten en directeurs vaak zelf die informantenrol opnemen. Beslissingen over de dko-leerloopbaan worden meestal lang voor de inschrijving voorbereid en afgewogen, wat impliceert dat informatieverspreiding niet alleen net voorafgaand aan de inschrijvingsperiode moet gebeuren. Ook de huidige leerlingen kunnen als ambassadeurs (informanten én voorbeelden tegelijk) worden ingezet. Eenmaal begonnen met een kunstopleiding in het dko, blijven relevante anderen een belangrijke rol spelen, ook in functie van retentie. Als adviesverstrekkers spelen opnieuw leerkrachten een elementaire rol bij (her)oriëntering en bij het geven van suggesties voor vervolgopleidingen. Ook supporters blijven belangrijk, zowel voor kinderen, jongeren als volwassenen. Het creëren van een enthousiasmerende setting is daarom ook een belangrijke taak voor academies.

Aanbevelingen

Het is belangrijk dat academies zich bewust zijn van de invloed van andere personen op de inschrijving en participatie van leerlingen in het dko. **Ook de academies zelf kunnen een of meerdere rollen vervullen in het sturen van een dko-traject**, zoals het tijdig verstrekken van de juiste informatie (informantenrol), het mee nadenken over de juiste oriëntering binnen het curriculum (adviesverstrekkende rol), het creëren van een setting waarin leerlingen elkaars supporters zijn (supportersrol).